

REFERÈNCIES AL TEATRE MEDIEVAL EN LES ACTES CAPITULARS DE LA CATEDRAL DE GIRONA

JOSEP MARIA MARQUÈS
PEP VILA

Durant les últimes dècades són molts els estudiosos del nostre domini lingüístic que han intensificat els seus treballs en els fons d'arxius i biblioteques per tal d'examinar l'entorn social, religiós, cultural, de l'antic teatre català, el rerefons parateatral de la festa per allò de la seva espectacularitat. Tots els esforços convergeixen a l'eixamplament de la base sociològica de la nostra història dramàtica, ja que des de molt antic la cerimònia i el drama litúrgic han estat la llavor de l'expansió del nostre teatre medieval. Aquesta paperassa, un cop transcrita, anotada i estudiada ens il·lumina sobre l'escenificació d'obres noves, la irrupció de dissensions en un grup de poder que tutela, legisla i autoritza certes representacions, els ambients en què va néixer una determinada obra, l'evolució del gust artístic d'una comunitat, la poca vàlua de moltes d'aquestes produccions en el joc de les lletres catalanes de l'època. A partir del segle XIV són nombrosos els testimonis d'aquesta producció a tot el nostre domini lingüístic. La manca de textos sobre la nostra vella dramaturgia contrasta amb la gran varietat de notes d'arxiu, documents notariais, indicis de representacions rudimentàries, permisos que, editats en el seu conjunt i en el context històric pertinent, ens ajuden a comprendre millor el conjunt de circumstàncies que envolten aquest teatre que, majoritàriament, és de caire religiós, poc renovat, sotmès gairebé sempre a una reglamentació i procediment molt estricte en ser obres representades per clergues i laics, a dins i fora de les esglésies. Per contra, el llevat antic del teatre profà és encara més escàs.

Les actes capitulars de la Catedral de Girona, els llibres de fàbrica, són fonts imponentíssimes, encara poc consultades, per resseguir, dia a dia, el funcionament d'aquesta institució, per conèixer millor el caràcter de la comunitat parroquial. En aquests volums hi ha transcrits moltes decisions preses pels òrgans de governs col·lectius, acords, còpies de lletres, detalls sobre l'administració interna de caràcter patrimonial i financer, nomenaments, deliberacions de diversa índole sobre assumptes materials i espirituals, els lligams que mantenia la Seu amb el govern municipal, etc. Des del punt de vista etnogràfic les actes capitulars permeten quantificar els canvis i les evolucions en molts costums religiosos i socials, analitzar el fenomen de la cultura popular en el marc de la història social. És doncs fins a cert punt lògic que les consuetuds litúrgiques, les manifestacions de culte i pietat popular en el marc religiós i jurídic corresponent, ocupessin l'atenció dels dirigents del capítol en diades assenyalades, sobretot durant les celebracions de Nadal i de la Setmana Santa, ja que les decisions per via de govern interessaven un col·lectiu de fidels molt divers, inclinat a la pietat, al goig per la festa, delerós d'assistir a processons, representacions de "pastorets", "passions", teatre veterotestamentari. Amb aquests espectacles religiosos en els quals intervenen eclesiàstics, seglars, confraries, organitzacions de fidels, el municipi, etc., hom buscava l'adoctrinament i edificació dels fidels, commoguts per l'eficàcia en la posada en escena de certs passatges dels evangelis, d'històries de sants, etc. No podem oblidar el gran arrelament i valor simbòlic que han tingut en el poble la festa de l'Eucaristia i totes aquestes representacions sacres durant Nadal i la Setmana Santa, els dos grans cicles del cristianisme. La gènesi del nostre teatre antic és clarament d'origen eclesiàstic que vivifica aquest gènere fins que s'independitza del marc eclesial i passa a la plaça i el carrer. Encara, al segle XVI, bona part de les obres que integren la col·lecció de les *Consuetes Mallorquines* (ms. 1139 de la Biblioteca de Catalunya) s'escenifiquen dintre de les esglésies de Mallorca. La majoria de Catedrals i grans esglésies de Catalunya, València o les Illes fomentaven l'art dramàtic, una cultura artística, encara poc avaluada.

En aquesta ocasió la revisió de folis de registres correspon a uns quants volums de les actes capitulars de la Catedral de Girona dels quals n'hem fet una tria. D'aquest teatre sacre medieval que tingué gran importància social en transcrivim les notes menys conegudes. Manuel Milà i Fontanals, Jaume Villanueva, Enric Claudi Girbal, R.B. Donovan, entre molts altres, ja han donat a conèixer, anteriorment, en els seus respectius treballs moltes d'aques-

tes disposicions. Potser la més coneguda és la resolució de 1539 que reforma l'escenificació de les Tres Maries i va prohibir les representacions de la Magdalena i de Sant Tomàs per causa dels escàndols. La documentació aquí aplegada dóna fe una producció abundosa que, per diverses circumstàncies, s'ha perdut. De l'atenta lectura de moltes de les decisions que sobre diverses matèries prenien, dia a dia, els responsables de la Catedral quan celebraven reunions periòdiques es desprèn que durant els segles XV i XVI a Girona s'esceñificaven algunes obres de caire bíblic, hom seguia amb les tradicionals celebracions del bisbetó, això sí modificades per diversos acords presos pel capítol. Es feia aconsellable podar aquestes manifestacions de qualsevol desviació ideològica, tallar en sec els aldarulls provocats per uns assistents que cridaven, ballaven i menjaven dins l'església, sobretot durant les anomenades "llibertats de desembre". En aquest sentit el Bisbe Arias Gallego (1555-1565) qualificava de ridícules les cerimònies del bisbetó, i va fer tot el possible per abolir-les.

En el drama pascual de les tres *Maries*, una vegada l'àngel els comunicava la resurrecció de Jesús, els fidels assistents palesaven la seva alegria amb toc de tabals, menjant fruita i repartint-se flaons. Molts d'aquests documents contenen d'altres prescripcions exigents que demanen la derogació d'aquests espectacles considerats poc edificants ja fos pel gest, la música, la veu o per la intenció dels diàlegs i dels personatges que hi intervenien. Els recels de les autoritats eclesiàstiques i dels moralistes són constants en la història de l'espectacle. Algunes d'aquestes representacions són fruit de les propostes que fan els membres dels capítol per tal d'il·lustrar la Setmana Santa amb nous episodis de la història sagrada. En d'altres casos s'organitzen a partir d'un acord entre l'església i les autoritats municipals, com és el cas de les representacions itinerants a la processó del Corpus, la més gran celebració urbana, solemne i popular que vivia la ciutat per aquella barreja de valors cívics i religiosos que tan plaïa a les nostres autoritats.

COMENTARIS A LES RESOLUCIONS

Cap dels textos seleccionats i transcrits d'aquesta documentació conservada, que s'ha ordenat cronològicament i que passem a comentar breument, no dóna clarícies sobre la llengua o llengües observades en les representacions, la música... Es tractava de drames en llatí, en vulgar, sobretot pels que fa als del segle XV? Tampoc no sabem res dels actors, del cost, les possibilitats dramàtiques de cada peça, dels entaulats o cadafals que les suportaven. La

majoria de les resolucions, sobretot les que es dicten al llarg del segle XVI, tenen un caire reformista i polèmic. Plana damunt d'aquestes obres l'ombra de la reforma o de la seva liquidació. Ens trobem en una època de canvis en què arreu d'Europa es vivifiquen els gèneres, i en canvi a Catalunya, i a Girona, en particular, es discuteixen encara els límits i els preceptes d'unes obres de caire medieval. Moltes d'aquestes deixaran de representar-se després de les recomanacions dictades pel Concili de Trento.

El textos consignats amb els nùms. 1, 2, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 18 i 19 fan referència a les representacions observades durant la Setmana Santa. El primer de 1350 explica com els capitulars admesos, més joves, tenien l'obligació d'intervenir en la representació de les tres Maries. El *Llibre d'en Calzada* (fol. 11) també recull aquest costum. El cinquè de 1535 documenta el dia de representació del drama pasqual de les tres Maries. El text setè de 1539 insisteix, altra volta, en les limitacions que el capítol imposa a la representació de les Tres Maries¹ en la qual hi intervenien fins a vuit persones, amb uns esclaus negres que els suprimeixen. També entraven en el joc un apotecari, la seva dona i el seu fill, al qual compraven unguents per perfumar el cos de Crist. Figurava també l'àngel del sepulcre, que no surt esmentat. La consuetud de 1360 ja indicava la presència de nou figurants. Aquest acord obliga també a la supressió de la música i el repartiment de flaons. Les disposicions prohibeixen altres escenificacions, com la del *Centurió*² i la del passatge evangèlic de la *Magdalena*³ i de *Tomàs*, possiblement l'escena del dubte. El 6 d'abril de 1545 (nùm. 14) es tornen a autoritzar, després d'una reforma, les representacions del *Centurió* i de la *Magdalena*.

La resolució segona, de 1474, documenta la representació de la Resurrecció⁴ en l'ofici de matines de pasqua. Pel text número quart sabem que

¹ Enric Claudi Girbal comenta i resumeix el sentit d'aquesta acta capitular al seu article: *Notícies de las antigüas representaciones litúrgicas o autos sacramentales en Gerona*, "Revista de Gerona", 1881, tom. V, pàgs. 187-188. Vegeu també els treballs de R. B. Donovan *op. cit.*, pàgs. 99 i ss. i els de Josep Romeu *Teatre català antic*, vol. I, Barcelona, Curial, 1994, pàgs. 55 i ss.

² A Vic també s'escenificava una representació del centurió. Vegeu el treball d'Anna Cornagliotti, "Sobre un fragment teatral de l'Edat Mitjana" dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes I. Homenatge a Josep M. Casacuberta*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980, pàgs. 163-174.

³ Fem notar que existeix un fragment de la passió Didot, provinent de Palma de Mallorca, publicat per Josep Maria Quadrado: *Un misterio catalán del siglo XIV*, "La Unidad Católica" (5 de febrer de 1871) que tracta de la unció del Senyor per la Magdalena.

⁴ Pep Vila, *Un fragment d'un misteri gironí de la "Resurrecció" del segle XV*, "AIEG", XXXV, 1995, pàgs. 301-316.

en 1487 es prepara un cadafal, no saben on, per escenificar uns entremesos de pasqua. El document núm. 9, copiat en 1538, autoritza a representar durant la Quaresma els evangelis del diumenge a la tarda, quan es diu el sermó. Altra volta sorgeixen discrepàncies entre els membres del capítol sobre la naturalesa dels jocs de Pasqua, que no sabem en què consistien. Els acords núms. 10 i 11 insisteixen sobre com limitar i reformar aquestes representacions pasquals. Les senyores de les famílies Sarriera i Bret (text núm. 12) obtenen una recomanació per veure, des de la capella de Sant Andreu, les representacions pasquals.⁵ No sabem si aquests tipus de representacions eclesials eren, generalment, només reservades als homes. En aquest cas les dones necessiten de recomanació per assistir-hi. En 1547 el vicari general de la seu, que potser actuava com a censor, autoritza les representacions de la *Passió* i dels pecats capitals (núm. 13). Hi ha la possibilitat que aquestes obres sobre els pecats capitals fossin de caire al·legòric, amb un catàleg de representacions de vicis i de virtuts. Una resolució de 1566 (núm. 18) acorda suprimir les representacions del Dijous Sant.

Els documents 3, 15 i 16 i 17 pertanyen al cicle nadalenc. El text núm. 3, potser un dels més interessants d'aquest aplec, fa referència a les limitacions

⁵ "En 1560 a 7 de marzo se dispensó que se hiciese por Pascua la representación de la *Magdalena* y del *Descendimiento de la Cruz*, permitiéndose a las señoras Çarriera, Gurb y Bret, ancianas, estar en los púlpitos a 18 y 30 de marzo del mismo año" (E. C. Girbal, *Noticias, op. cit.*, pàg. 188). La representació de la "Magdalena" podia molt bé ser l'escenificació d'un episodi "aiïllat" de la passió. Pel que fa al "davallament de la creu", desconeixem si era la representació d'un text amb personalitat independent, una narració pròpia, de la qual n'han pervingut un bon nombre de peces dramàtiques conservades d'entre les passions catalanes manuscrites i impreses, o bé la cerimònia parateatral de la qual J. Roig i Jalpí en dona notícia en la seva història sobre la ciutat de Girona (vegeu nota núm. 14). En 1560 trobem a les actes capitulars aquests acords sobre la representació del davallament.

1560, març 20, (fol. 294v): "Die mercurii XX dictorum mensis et anni. Ad preces domini Bosch canonici fuit dispensatum cum ipso quod in festo Pasche femine possim pie tmen et devote face-re representationem descensus christi de Cruce et fuerunt deputati duo canonici ad confutendos infirmorum: "A precs del senyor Bosch, canonge, fou ordenat que en la festa de Pasqua les dones poguessin fer, però pietosament i devota, la representació del davallament de Crist de la Creu".

1560, març, 30 (fol. 295r): "In representatione descensus de Cruce ut possent manere in abbonne vidue Sarrarrera (sic) [Sarriera] et Bret fuerunt dispensatae. Die sabbati XXX marcii 1560 hoc solum scriptura dignum factum fuit, videncet, quod fuit dispensatum cum magnificis et hnestisimis matronis iam senio confectis, videlicet, domina Sarriera et de Gurbo en domina Bret viduis, quod possint extare in umbone sive truna ubi epistole et evangelia diebus festis dicantatur, quando fiet representatio descensus de cruce Domini nostri Ihesu Christi: "En la representació del davallament de la Creu per tal que poguessin romandre al seient les vídues Sarriera i Bret... Només hi va haver un fet digne d'escriure, és a dir, que es va ordenar amb les magnífiques i honestíssimes matrones ja arribades a la vellesa, és a dir la senyora Sarriera i Bret, vídues, que poguessin estar en el seient o en la trona, quan es cantessin l'epístola i els evangelis en els dies festius, quan s'esdevingui la representació del davallament de la Creu de Nostre Senyor Jesucrist". Agraïm a Mariàngels Vilallonga l'ajut en la transcripció d'aquests dos textos llatins.

que les autoritats eclesials, en una reunió celebrada el 28 de desembre de 1475, volen imposar a la celebració de la festa del Bisbetó⁶, que se celebrava en honor de Sant Nicolau de Bari, patró d'escolans, estudiants de capella i clergues menors, en la qual s'observen formes rudimentàries de teatre derivades dels monòlegs, de les vestimentes dels nens, sobre el fet d'haver-hi un públic oient, etc. Encara que la petició no és unànime, i que sorgeixin veus discrepants d'alguns membres del capítol, es demana la supressió de la festa, que els textos siguin esborrats de les consuetes, tal com ho recomanaven els concilis de Contança i de Basilea. El bisbetó ja s'havia prohibit a la catedral valenciana. Altres dues resolucions⁷ de 23 de desembre de 1564 i 26 de desembre de 1566 (núms. 15, 16 i 17), insisteixen, altra volta, a limitar aquestes festes, corregir el que assenyala, en aquesta diada, la consuetud sobre les particularitats d'aquesta festivitat. A Girona els escolans elegien el seu "bisbetó" la vigília de Sant Nicolau. El dia dels Innocents ocupava el seu càrrec, s'asseia a la cadira episcopal, i, a voltes, sermonejava, parodiava l'administració d'alguns sacraments. La particularitat gironina fa que mentre a la Catedral elegien el bisbetó, a la col·legiata de Sant Feliu triaven un nen del cor que representava l'"abadet", l'*abbatellum*. El seguici de nens i de canonges que intervenien en les festivitats de la Catedral anaven en processó, la diada de Sant Esteve, fins la col·legiata de Sant Feliu. La competència entre el bisbetó i l'abadet de Sant Feliu va obligar el capítol a la introducció de restriccions en el desenvolupament d'aquesta representació.

Pel document núm. 6, datat el 1538, sabem que a la torre Gironella s'escenificava una obra hagiogràfica basada en la vida exemplar dels quatre màrtirs gironins. L'obra es representava en aquesta capella, anomenada de Sant Salvador, perquè segons explica la tradició els quatre sants empordanesos, pedrers d'ofici, Germà, Just, Paulí i Sici van ser martiritzats en aquesta capella pel president Rufí. Durant el recorregut de la processó del Corpus s'es-

⁶ E. Claudi Girbal, *El obispillo de los Inocentes*, "Revista de Gerona", 1881, V, pàgs. 459 - 464.

⁷ Enric Claudi Girbal en el seu treball ja esmentat *El obispillo...*(pàgs. 461-463), transcriu el text de altres dues actes del capítol. La d'11 de gener de 1539 exigeix que la confirmació del bisbetó no es pugui fer mai a la força o amb l'ús de violència. La segona resolució de 26 de desembre de 1541, molt extensa i documentada, dictada, en català, pel canonge Joan Torell, en època del bisbe Joan Margarit, el text de la qual es fa fer públic en el púlpit del cor perquè fos conegut per tothom, representa un nou acord per establir els límits i intencions d'aquesta festa. La seva lectura permet fer-nos una idea de les vivències a què se sentien sotmesos tots aquells infants de cor que amb l'ajut dels canonges i d'altri personal de la catedral eren reis de la festa per uns dies.

cenificava a la plaça de Sant Pere un drama veterotestamentari, un gènere ben acollit a Catalunya. En aquesta ocasió es representa *El somni i venda de Josep*.⁸ Encara que la processó de Corpus sigui posterior, Girona va donar carta de naturalesa a aquesta festa⁹ en una època molt reculada, em temps de Berenguer de Palau, mort el 1314. El document núm. 8 de 1537 deixa entreveure com els jurats donen permís per deixar representar durant la processó de Corpus *El sacrifici d'Abraham*¹⁰ i de *Santa Agnès*, a les places de Sant Pere i del Vi. Una altra resolució de 30 de maig de 1581 acorda que per Corpus es pugui representar el misteri del *Santíssim Sagrament*.¹¹ En aquest pas podríem parlar d'uns actors més o menys professionalitzats, pagats a sou, perquè se'ls recompensa amb cinc lliures pel seu treball. Arreu de Catalunya, i sobretot a Barcelona, les representacions d'obres hagiogràfiques per la festivitat de Corpus¹² són constants. Al seguici hi anaven personatges i figuracions que representaven la Creació fins els sants i màrtirs de l'església. Atès el caràcter itinerant de la processó, els misteris que s'hi representaven es muntaven, amb economia de mitjans, a les places o a les cruïlles de carrers. És a València on els entremesos de la processó del Corpus prenen més relleu i importància.

L'única referència a una comèdia, massa poc documentada, ens la forneix el text núm. 20. El dia 5 de setembre de l'any 1600, els fàmuls del senyor bisbe representen una obra el dia de la Nativitat de la Mare de Déu. El fustam exigít per muntar l'obra prové del monument que s'erigia cada Dijous Sant dins la Catedral.

Els acords que remetien als textos núms. 21 i 22, de mitjan segle XVII, tenen un caire més litúrgic i processional. El primer fa referència al llit

⁸ En el famós recull de les *Consuetes Mallorquines* trobem una obra veterotestamentària sobre Sant Josep, editada per Ferran Huerta en el seu *Teatre Bíblic*. En aquesta mateixa col·lecció figura també *La consuetud del sacrifici d'Isaac*, que a Girona pren el nom de *Sacrifici d'Abraham*. Ambdues obres han estat editades per Ferran Huerta (vegeu bibliografia).

⁹ E. Claudi Girbal, *La festividad del Corpus. - Noticias histórico locales*, "Revista de Gerona", 1878, II, pàgs. 193 i ss. Julián de Chia, *La festividad del Corpus en Gerona*, "Revista de Gerona", 1883, VII, pàgs. 114, 137 i 185.

¹⁰ Enric Claudi Girbal a *Noticias de las antiguas representaciones... op. cit.*, pàg. 190, dona una altra notícia de les actes capitulars de 1541, fol. 324 a través de la qual sabem que es torna a representar l'obra del *Sacrifici d'Abraham*: "cuidando de ello la ciudad fue representado el *Sacrificio de Isaac por Abraham*, en la plaza del Vino, y la historia de la *Casta Susana*, en la de las Coles, asegurando primero de que la Custodia y el Cabildo estarian en completa decencia".

¹¹ Vegeu el treball de Joan Mas i Vives, *El misteri del Set Sagraments: una fantasia teatral de la primera meitat del segle XVI* dins "Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana", 49, 1993, 255-288.

¹² Josep Romeu, *Notas al aspecto dramático de la procesión del Corpus*, "Estudios Escénicos", I, Barcelona, 1957.

assumpcionista de la Mare de Déu¹³, que sortia en processó la diada de la Mare de Déu d'Agost, i que els confreres guardaven en un armari de la Tresoreria. El segon tracta de la processó que hom feia a Sant Feliu després de la cerimònia de davallar el cos de Jesucrist.¹⁴

Sabem que certs passatges de la litúrgia i dels ritus de l'església es van doblar en drames litúrgics. Encara a final del segle XVIII el diumenge de Pasqua se celebrava a Girona la processó de l'Àngel. Segons Jaume Pumarola, autor d'un article *Representacions y autos sacramentales gerundenses*, aquesta processó sortia de la Catedral de Girona. Abans, però, es feia aquesta cerimònia en la qual el celebrant i els seus ajudants, amb l'ajut del cor receptiu, sense encarnar cap personatge, dialogaven. Aquest recitat ens recorda, encara, el ferment del drama litúrgic pasqual:

“ Sobre el altar mayor estaban colocados dos corporales, el viril con la Sagrada Forma y la Custodia recostada a la mesa del altar. Llegados los ministros al presbiterio, el celebrante y dos cantores entonaban el “*Dic Nobis Maria, quid vidiste in via?*”, el celebrante respondía “*Sepulchrum Christi viventis, et gloria vidi resurgentis*” mientras colocaba en pie la Custodia, al lado de la Epístola. El coro repetía la pregunta y el celebrante respondía: “*Angelicos testes: sudarium et vestes*” mientras extendía los corporales “*Angelicos testes: sudarium et vestes*” mientras extendía los corporales. Proseguían los cantores con la pregunta, a la cual respondía el oficiante: “*Resurrexit Christus spes precedet nos in Gaileam*” levantando el viril a la vista de los fieles, como en la Santa Misa y colocándola al ostensorio. Después de incesar al Santísimo Sacramento, un niño subía al púlpito para cantar la antífona “*Regina coeli Alleluya*”.

¹³ Gabriel Roura i Guibas, “La festa de l'Assumpció de la Mare de Déu a la Seu de Girona segons la consuetud de 1655” dins *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, IX, Barcelona EIC, 1999, pàgs. 387 i ss. Pep Vila, *La festa de l'Assumpció i el llit de la Mare de Déu a Girona*, “Festa d'Elx”, 1996, pàgs. 97-114. Enric Claudi Girbal en el seu *Inventario de la Tesoreria de la catedral de Gerona formado en 1685* (Revista de Girona, XV, 1891, pàg. 79) recull “lo enfustament del llit de Nostra Senyora”.

¹⁴ Sobre l'acte de davallar el cos de Crist, i la processó que després es feia, vegeu Juan Gaspar Roig i Jalpí: *Resumen Historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona...* Barcelona, Jacinto Andreu, 1678, pàg. 400. “El descendimiento del Cuerpo de Cristo señor Nuestro de la Cruz el Viernes Santo por la tarde en la Colegial de San Feliz (sic) es cosa de tanta devoción, que basta aquella representación para arrancar agua de un peñasco. Y quando no huviera mas que la gravedad con que aquellos sacerdotes representan aquel mysterio (no por modo de diálogo, como ridiculamente se suele hazer en algunas partes, sinó revestidos con sus hábitos sacerdotales, cantando en la Capilla de la santa Iglesia algunos versos del texto Sacro al propósito, entretanto que ellos hazen la ceremonia del desclavarle, y baxarle) edificaria mucho. Despues se haze la processión muy solemne del entierro, y se pone aquella sagrada imagen en un hermoso sepulcro, donde está encerrado todo el año”.

Pel que fa al dramatisme i ceremonial del davallament de la creu en l'àmbit dels Països Catalans, llegiu el treball de Francesc Massip, *El descendimiento de la cruz: la vitalidad de una tradición*, “Hispanorama”, 65 (Frankfurt 1993), pp. 26-41.

Documents

1

ca. 1350

Els capitulars de la seu són obligats a intervenir a la representació de les tres Maries una vegada, després de l'ingrés a la corporació.

Llibre d'en Calzada, f 11.

Quod quilibet de capitulo est astrictus semel facere tres Maries. Tenentur novissimi de capitulo in festo Pasce quilibet semel facere tres Marias, et non ultra.

2

1474 març 15

Hom acorda fer la representació de la Resurrecció en l'ofici de matines de Pasqua, i se n'encarrega el canonge Pere de Terrades.

Res Cap. 5, f 14v.

Per los jochs de pasqua. Eodem die et antequam capitulum solveretur, fuit inter nos agitatum quod honestum esset quod servarentur de cetero omnes laudabiles consuetudines huius alme sedis, et presertim illa qua consueverunt canonici et presbiteri de capitulo facere representationem Resurrectionis in officio matutinorum in die sancto Pa<s>ce, et facta discussione antiquitatis, compertum est quod pro anno presenti pertinet hon<orabili> Petro de Rasato (sic), et quod absens est. Petrus de Terradis canonicus obtulit se facturum dictam representationem pro dicto Petro de Rasato absente, et ita fuit conclusum.

3

1475 desembre 28

Hom limita les cerimònies del bisbetó a la catedral.

Res. Cap. 5, f 53v-54.

Die mercurii, XXVIII decembris anni Domini MCCCCLXXV, in quo intervenit festum sanctorum Innocencium convocavi capitulum sumpta occasione scandalorum que annis singulis eveniunt ex insolenciis que fiunt per pueros et scolares scole cantus indeciplinatos et male morigeratos et per presbiteros et alios ratione episcopelli, cuius occasione gloriose festivitatis Nativitatis Domini nostri Ihesu Christi ut ita dixerim profanantur et fedantur et scandalis et diversis insolenciis maculantur et obscurantur, ex quibus populus male edificatur, et quod forte statutum erat ad laudem Dei et ut maiores prelati et ceteri magni viri traherentur ad humilitatis gratiam et exercitium vir-

tutum, hodie ad perniciem et scandalum et offensam Dei et periculum animarum deductum est, et hinc sumpta occasione proposui quod bonum esset aut in totum erradicare et tollere officium episcopelli aut reformare insolencias et providere quod scandala de cetero non sequantur. Mihi tamen visum fuit quod omnia removerentur et raderentur de libris consuetarum nove scilicet et anti-que, quia sic fuit provisum in concilio Constanciensi et de Bala(sic), et ita visum fuit multis qui in medium adduxerunt quod in sede Valentinensi in totum fuit eliminatus episcopellus et in multis aliis ecclesiis; aliis visum fuit quod non tollatur pro ista vice in totum, sed reformetur taliter quod non eveniant scandala; et cum sic res diceretur per oppiniones, concordavimus quod de predictis consulatur rmus. dominus episcopus et in illa parte in qua inclinaverit fiat conclusio capituli. Eodem die missi sunt tres qui aperta fronte omnia paternitati sue communicarent, et de qualibet parte fuit unus electus qui totum fideliter enarra- rent, qui redientes retulerunt quod magis placuit paternitati sue secunda oppi- nio, quod reformetur. Modus autem reformationis fuit talis, quod de cetero elec- tio episcopelli fiat quiete die sancti Nicholai, sed numquam sedat in cathedra neque aliud exerceat usque ad diem sancti Iohannis Evangeliste in secundis vesperis, dum incipitur antiphona Innocencium, et sic cessabit contentio inter ipsum et abbatellum Sancti Felicis, et clamor puerorum in missa sancti Stephani; et in die Innocencium quiete faciant officium suum cum hoc, quod nullus audeat se movere de cathedra semel electa, sed pacifice intendant divi- no officio, et hoc servare teneatur magister scholarum sub pena obediencie et sub pena arbitraria domino episcopo seu eius vicario. Canonici vero et ceteri domi- ni de capitulo propter bonum obediencie et boni exempli teneantur illo die defe- rre et caput inclinare intrando chorum vel exeundo, ne aliqua occasione turbe- tur divinum officium. Ceteris vero diebus, in quibus episcopellus solitus erat dicere antifonas et responsoria et verbetas, loco episcopelli dicantur per unum de maioribus de capitulo, arbitrio precentoris seu succentoris aut magistri sco- larum aut alterius qui loco predictorum /f 54/ officium eorum fecerit, et cesset officium episcopelli et puerorum infra octabas, et octava die, ne detur materia dissolutionibus et scandalis; et istis auditis placuit omnibus dominis de capitu- lo et scribatur in libro capituli et observetur pro lege, tam per episcopellum et abbatem Sancti felicis et per magistros scholarum utriusque ecclesie, quibus iniungantur tenore presentis constitutionis quod dictis vesperis Innocencium faciat pueros exui superpelliciis, mandando eis quod cessent a rixa et a pugna solita, sed pacifice et quiete stent vel recedant ad domos parentum vel domino- rum, et si contrarium per aliquem attemptetur, taliter castigetur quod contrafa-

cienti cedat pro pena et ceteris videntibus sit in exemplum ad laudem Dei et in aucrementum divini cultus.

4

1487 maig 21

Hom munta un cadafal per representar els entremesos de Pasqua.

ACG, Llibre d'obra 1487 s.f.

Item paguí a mestre Julià, mestre major de la dita obra, per los cadafals dels antramesos de Pascha de LXXX set, 1 lliura.

5

1535 març 27

Hom anticipa el dilluns de Pasqua la representació de les Maries que es feia dins de les vespres, a una estona abans de començar-les.

Res. Cap. 7, f 216.

Ffit representatio de las Maries ante vesperos. In crastinum festum resurrectionis Dominice representatio Mariarum que ab antiquo tempore fieri consueverunt in celebratione vesperorum antequam decantetur Magnificat, faciendo intervallum, fuerunt facte ex dispensatione capituli immediate antequam inciperentur vespere, prout etiam fuit factum anno proxime lapso, finito secundo tractu campanarum; hoc enim ad evitandum difficultatem pellendi laycos de choro ne remaneant in celebratione divinorum post dictam representationem in eodem choro, quod hec ecclesia semper abhorruit. Quando enim iocha fiunt ante inchoationem vesperorum est in potestate nostra non incipiendi donec omnes abierint a choro.

6

1538 juny 15

El capítol acorda prestar fusta de l'obra per fer representacions dels quatre màrtirs a la torre Gironella, i autoriza que els beneficiats que durant la processó de Corpus representen el somni i la venda de Josep a la plaça de sant Pere, puguin sortir de la comitiva i tornar-hi.

Res. Cap. 7, 324.

Quod operarius accomodet ligna ad faciendum theatrum pro representatione facienda. Placuit omnibus quod ligna seu fustes fabrice dimittantur per Matheum operarium pro misteriis seu representationibus faciendus in turri de Gerundella, de quatuor Martyribus.

Quod beneficiati qui agent representationem possint ingredi et egredi a processione. Etiam ad supplicationem beneficiatorum dispensatum est quod, quia ipsi in processione Corporis Christi intendunt facere representationem somnii et vendicionis Iosephi in platea Sancti Petri, possint a processione exire et capas dimittere, et postmodum in processionem redire, et bene visum fuit omnibus detineri processionem dum dictum misterium fiet, dummodo sint breves et sit locus aptus et idoneus pro reponendo Corpore Christi et sedilia pro canonicis.

7

1539 maig 10

El capítol limita la representació pasqual de les tres Maries, i prohibeix les del Centurió, que es fea a matines, i la de la Magdalena i Tomàs, que tenien lloc a vespres.

Res. Cap. 1537, f 360rv

Statutum et reformatio iocorum Pasche. Licet maiores nostri pia consideratione ad excitandam populi devotionem introduxerint singulosque canonicos in suo novo ingressu astrinxerint ut eorum quilibet, secundum ordinem antiquitatis in festo pasche Resurrectionis redemptoris nostri Ihesu Christi in presenti ecclesia Gerundenis in matutinis singulis annis faciant representationem vulgo que les tres Maries dicitur, tamen quia experimento compertum est id quod ad Dei cultum, laudem et honorem introductum fuerat ad ipsius noxam et offensam tendere multa scandala inde oriri populi indevotionem excrescere et infinita animarum et corporum pericula insurgere ad divinum officium plurimum perturbari et denique ecclesie decorem et honestatem inquinari. Propterea capitulum predictae ecclesie volens ut tenetur tot scandalis et periculis obviare, omnemque lasciviam, abusum et turpitudinem ab ipsa ecclesia extirpare, post varios tractatus matura omnium deliberacione reformando statuit et ordinavit quod de cetero dicta representacio non possit fieri nisi in hunc qui sequitur modum. Videlicet, quod finita verbeta tres Marie vestibus nigris ut moris est indute incipiant canere versus solitos in poste ubi invitatoria cantantur, et cantando eant ad altare maius ubi sit paratum cadafale cum multa luminaria, et ibi sint apothecarius cum uxore et filiolo necnon mercator cum uxore sua, qui non intrent nisi finita tertia leccione, et ibi fiat illa representatio petitionis unguenti ad ungendum sacratissimum corpus Christi /f 360v/ ut moris est. Quando ipse persone representationem facture venient ad ecclesiam, nulla sint tympana sive tabals, neque trompette nec aliquod aliud genus

musicorum, neque niger neque nigra sive famula, nec crustula sive flaons aliquo modo proiciantur. Hec enim magis ad ludibrium quam ad Dei cultum populique risum et indevotionem ac divini officii perturbationem tendere dinoscuntur. Representationes centurionis que fieri solebant in matutinis, Magdalene et Thome que fieri consueverant ante vel post vespereos vel in medio, in quibus erat consuetudo imo corruptela piscandi, omnino extirpari voluit atque decrevit dictum capitulum, et nihil aliud quam quod supradictum est aliquatenus fueri prohibuit taque prohibet, nisi de expresso consensu ipsius capituli nemine discrepante.

8

1537 maig 20

A petició dels jurats, el capítol concedeix permís de fer durant la processó de Corpus les representacions del sacrifici d'Abraham a la plaça de Sant Pere, i de Santa Agnès a la plaça del Vi.

Res. Cap. 7, f 292

Conceditur dominis iuratis quod in processione Corporis Christi fiant representationes ut hic. Item fuit concessum dominis iuratis ad propositionem domini vicarii Felizes, quod in processione facienda in die solemnitatis Corporis Christi possint fieri certe representationes, puta sacrificii Abrahe de filio suo in platea sancti Petri, et sancte Agnetis in platea Vini; fuit tamen per aliquos dictum dicto domino vicario quod cum hoc sit quoddam novum et a multo tempore non factum, debebat hoc peti a dominis iuratis per suos oratores veniendo ad capitulum, tamen deferendo dicto domino vicario fuit concessum ut supra.

9

1538 març 9

Hom autoritza a representar durant la Quaresma els evangelis dels diumenges, i el capítol discrepa sobre les representacions de Pasqua.

Res. Cap. 7, f 313v.

Permittitur domino Petro Matheu facere representationes per omnes dominicas Quadragesime. Die sabbati .VIII. marcii 1538 ad supplicationem domini Petri Matheu canonici, ad quem anno presenti pertinet facere ludos sive representationes Paschatis, quanvis varia fuerunt vota et aliquibus concedendum, aliquibus negandum videretur, tandem concessum sibi fuit quod cras die dominica possit facere representationem in ecclesia qualiter diabolus ten-

tavit Dominum, prout in sacro evangelio continetur, et dominicis sequentibus iuxta evangelium, quod etiam placuit infirmis.

10

1539 abril 28

El capítol discuteix sobre les representacions de Pasqua.

Res. Cap. 7, f 355v.

Super representatione Pasche. Sed ante omnia premissa fuit tractatum de reformandis, tollendis seu in melius mutandis iocis seu representationibus Pasche, sed quia fuit appositus dissensus, nihil fuit factum.

11

1539 abril 29

Pere Mateu, canonge, s'oposa als intents de reformar les representacions de Pasqua.

Res. Cap. 7, f 356.

Super representationibus paschatis. Fuit etiam longa altercatio super iocis seu representationibus, sed quia Matheu semper stat et perseverat in dissensu, nihil factum.

12

1546 març 30

Es concedeix a les senyores de les famílies Sarriera i Bret de poder fer una tarima a la capella de Sant Andreu per veure les representacions [de Pasqua].

Res. Cap. 8, 379

Quia nomine magnifice domine Sarriere ex una et nomine domine Brete ex altera partibus et primo per dictam Bret per medium filii Petri Bret canonici fuit supplicatum capitulo quod dimittatur utrique ipsarum capella sancti Andree, ut possint inde videre representationes hoc anno faciendas in ecclesia, et quod possint facere posticium ut in eminentiore loco existentes melius omnia videre possint, et capitulum utrique ipsarum placere desiderat, tamen quia aliqui ad ipsam Sarrieram, alii ad ipsam Bret dimittendam censuerunt, tandem capitulum comissit domino Ioanni Andreu et Petro Bret canonicis hoc pro dictis magnificis dominabus responsionem petentibus quod curent rem ipsam inter ipsas componere, et eciam comisit domino Matheu et dicto Andreu quod habeant curam de capellis ecclesie in quibus possint collocari

persone ad videndum dictas representationes et quod accipiant claves illarum et omnia faciant nomine capituli.

13

1546 març 27

Hom permet les representacions de la Passió i dels pecats capitals, després que el vicari general hagi revisat el text.

Res. Cap. 8, f 378.

Placuit omnibus quod in ecclesia fiant representationes passionis redemptoris domini Iesuchristi et septem peccatorum mortalium, sed prius videat stilum dictarum representationum rdus. dominus Torrell, canonicus et vicarius generalis, sacrarum litterarum doctor egregius, ne quid sit in illis quos aures omnipotentis Dei offendat.

14

1546 abril 6

Hom autoriza el dia de Pasqua les representacions del Centurió i de la Magdalena, que anteriorment havien estat prohibides.

Res. Cap. 8, f 380.

abril 1546

Ego rogatu domini archidiaconi Cerdà amovi dissensum per me alias appositum quod non fierent alie representaciones per canonicos representari solitas in die Pasche Resurrectionis quam ille que continentur in quadam reformatione annis preteritis edita, et ideo amoto dicto dissensu fuit concessum dicto archidiacono Cerdà hoc anno dictas representaciones facere, quod non obstante dicta reformatione possit facere representationem Centurionis et Magdalene, dicto statuto seu reformatione alias in suo robore permanente.

15

1564 desembre 23

Hom comissiona alguns canonges per corregir la consueua, a propòsit de les cerimònies del bisbetó.

Res. Cap. 11, f 36v.

De episcopello. Fuit per dictum vicarium expositum quod rmus. dominus episcopus erat intentionibus quod in totum removerentur in presenti ecclesia ut non amplius fierent cerimonie presolite de episcopello, ad tollendos abusos, quod iam mandaverat magistro Oliva, magistro cantus, et quod sic vole-

bat observari per totam suam presentem diocesim, et cum a pluribus diceretur quod ipse solus non poterat dictum mandatum dicto Oliva facere, cum esset consueta corrigenda, dominus vicarius dixit quod ad corrigendam consuetam et predicta componere ipse nominabat pro parte rmi. domini episcopi dominum Iacobum Mercer, et pro parte reverendi capituli fuit nominatus dominus Joannes Bosc; maior tamen pars capituli convenit in eo quod non tolleretur in totum dictus episcopellus, sed solum tollerentur abusus qui inde fiebant, et dominus Ferdinandus Villar dissensit quod in aliquo non corrumperetur nec tangeretur consueta.

16

1564 desembre 23

El comissionat del capítol informa sobre les negociacions dutes amb el bisbe a propòsit del bisbetó.

Res. Cap. 11, 36v.

Super episcopello. Dominus Joannes Bosc, alter ex commissariis, fecit relationem de his que ipsi gesserant cum domino episcopo, et adduxit quoddam tractatum inter eos, hoc est quod omnino tollerentur predicti abusus et quod in presenti anno faceret officium predictus episcopellus ut solebat et postea provideretur, quod melius erit ad servicium Dei et presentis ecclesie, quem tractatum seu concordiam dominus episcopus noluerat acceptare, imo dixit ad seipsum solum expectare predicta amovere et tollere.

17

1566 desembre 26

Hom estatueix suprimir les cerimònies del bisbetó.

Res. Cap. 11, f 66.

Amovetur in totum episcopellus et eius ceremonie. Fuit tandem decretum dicto die quod a cetero insequendo omnes alias cathedrales ecclesias non fiant amplius ille ceremonie de episcopello que fieri solebant, imo in totum amoveantur et aboleantur, prout amota et abolita fuerunt ab omnibus de comuni consensu.

18

1566 abril 5

Hom suprimeix representacions i altres actes del Dijous sant.

Res. Cap. 11, f 77v.

Die quinta aprilis 1566, presidente [Bernardo] Cerdà, vicario. Comparent teologi et advocati. Tolluntur representationes et collatio diei Iovis sancte, et potatio que fiebat in claustro. Quia presens dies erat assignata ad convocandum advocatos et teologos, advenerunt reverendi domini Pug, magister predicatorum, et magister Batlla, lector noster Vivet et Ro(...), quibus auditis capitulum nemine discrepantedecrevit interdicere dictas omnes et quascumque representationes tolli et amoveri amplius quam non fieri, nec etiam collationes que fieri solebant in die Iovis sancti intus teaurariam per dominum episcopum nec etiam potatio que fieri solebat in claustris et dari per prepositum illius mensis, sed videatur quantum in omnibus his possit expendi, et omne illud convertatur ad pios usus alicuius administrationis huius ecclesie, prout melius per dominum episcopum et capitulum deliberabitur.

19

1581 maig 30

Hom acorda que per l'octava de Corpus es representi el misteri del Santíssim i es paguin cinc lliures als actors.

Res. Cap. 13, f 30v-31.

Determinatur quod representetur misterium Sanctissimi Sacramenti et quod dentur representantibus quinque libre de feriali. Dominus Traver proposuit quod representantes desiderant representare in die octave Corporis Christi nonnulla concernentia festum Sancti Sacramenti, et quod ipse vidit licentiam eisdem a dominis inquisitoribus concessam. Et fuit resolutum quod representent, et quia est / f 31/ dignus mercenarius mercede sua, quod solvantur isdem representatoribus per dominum ferialerium quinque libre de bonis ferialis pro eorum laboribus.

20

1600 setembre 5

Hom presta fustes del monument del Dijous Sant als criats del bisbe per fer un escenari a fi de representar una comèdia el dia de la nativitat de la Mare de Déu.

Res. Cap. 16, f 35.

Conceduntur tabule lignee et accomodantur famulis domini episcopi. Ego Salvadorus Thomas pro famulis domini episcopi supplicavi concedi eis tabulas ligneas aliquas ex illis ex quibus confici consuevit monumentum pro die Iovis sancti, ad conficiendum tehatrum ad quandam comediam die veneris

Nativitatis beatissime virginis Marie dicato recitandam. Fuerunt concesse cum pacto tamen quod faber noster lignarius eo ferri et inde asportari faciat suis laboribus decenti stipendio compensatis.

21

1645 agost 16

Hom acorda que el llit de la Mare de Déu, recentment fet, es guardi en un armari dins de la tresoreria.

Res. Cap. 26, f 125.

Assignatur locus in thesauraria ad armarium fabricandum pro custodia lecti beate Virginis noviter facti. Dicta die dominus Bernardus Vives, alter ex prepositis confraternitatis Beate Marie sedis, proposuit esse necessario faciendum armarium pro custodia lecti facti pro b. Virgine et assignandum locum ubi predictum armarium collocetur. Et fuit assignatus locus in dicta thesauraria.

22

1670 març 20

Hom concedeix llicència als obrers de Sant Feliu de Girona per fer la processó de l'Enterrament de Jesús.

Res. Cap. 31, f 166v.

29 març 1670.

Professió del devallament de la Creu. Ad humilem supplicationem dominorum operariorum Sancti Felicis in scriptis oblatam et in capitulo lectam, fuit concessa licentia faciendi processionem Sepulturæ D. N. Iesu Christi, alias del devallament de la Creu, ut patet in not. Rosselló.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

ANNA CORNAGLIOTTI, “Sobre un fragment teatral de l’Edat Mitjana” dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes I. Homenatge a Josep M. Casacuberta*, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1980, pàgs. 163-174.

RICHARD B. DONOVAN, *The liturgical drama in medieval Spain*, Toronto, 1958.

E. CLAUDI GIRBAL, *La festividad del Corpus.- Noticias histórico locales*, “Revista de Gerona”, 1878, II, pàgs. 193 i ss.

- ENRIC CLAUDI GIRBAL, *Notícias de las antiguas representaciones litúrgicas o autos sacramentales en Gerona*, "Revista de Gerona", 1881, V, pàgs. 182-191.
- E. CLAUDI GIRBAL, *El obispillo de los Inocentes*, "Revista de Gerona", 1881, V, pàgs. 459 - 464.
- JULIÁN DE CHIA, *La festividad del Corpus en Gerona*, "Revista de Gerona", 1883, VII, pàgs. 114, 137 i 185.
- FERRAN HUERTA VIÑAS, *Teatre Bíblic. Antic Testament*, Barcino, Barcelona, 1976.
- JOAN MAS I VIVES, *El misteri del Set Sagraments: una fantasia teatral de la primera meitat del segle XVI* dins "Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana", 49, 1993, pàgs. 255-288.
- FRANCESC MASSIP, *Teatre religiós medieval als Països Catalans*, Barcelona, Edicions 62-Institut del Teatre, 1984.
- FRANCESC MASSIP, "Les primeres dramatitzacions de la Passió en llengua catalana". *D'Art*, núm. 13 (1987), pàgs. 253-268. Universitat de Barcelona, 1-III. 16 pàgs.
- FRANCESC MASSIP, *Orígenes y desarrollo del teatro medieval catalán*, "Revista de Filología Española", tomo LXXIV, fasc. 1-2 (1994), pàgs. 23-40.
- FRANCESC MASSIP, *El descendimiento de la cruz: la vitalidad de una tradición*, "Hispanorama", 65 (Frankfurt 1993), pp. 26-41.
- FRANCESC MASSIP, *La dramatisation de la Passion dans les Pays de Langue Catalane et le Dessin Scénique de la Cathédrale de Majorque*, "Fifteenth-Century", vol. 20, Western Michigan University, 1993, pàgs. 201-246.
- FRANCESC MASSIP, *Església i teatre. De la litúrgia al drama: un viatge d'anada i tornada*, "Festa d'Elx", 47 (Elx 1995): 89-100.
- JOSEP MASSOT I MUNTANER, *Notes sobre la supervivència del teatre català antic*, "Estudis Romànics", XI, 1962 [1967], pàgs. 49-101.
- JAIME PUMAROLA, *Representaciones y Autos Sacramentales Gerundendes*, Programa Oficial de Setmana Santa, Girona, 1964, s/p.
- JOSEP ROMEU, *Teatre hagiogràfic*, Barcino, Barcelona, 1957
- JOSEP ROMEU, *Notas al aspecto dramático de la procesión del Corpus*, "Estudios Escénicos", I, Barcelona, 1957.
- JOSEP ROMEU *Teatre català antic*, vol.I, Bcelona, Curial, 1994

JOSEP MARIA MARQUÈS I PEP VILA

GABRIEL ROURA I GUIBAS, "La festa de l'Assumpció de la Mare de Déu a la Seu de Girona segons la consuetud de 1655" dins *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, IX, Barcelona EIC, 1999, pàgs. 387 i ss.

PEP VILA, *La festa de l'Assumpció i el llit de la Mare de Déu a Girona*, "Festa d'Elx", 1996, pàgs. 97-114.

PEP VILA, *Un fragment d'un misteri gironí de la "Resurrecció" del segle XV*, "AIEG", XXXV, 1995, pàgs. 301-316.

Montserrat. Festa de Sant Nicolau.